

Editorial Nordidactica 2020:1

Roar Madsen & Renate W. Banschbach Eggen

Nordidactica

- Journal of Humanities and Social Science Education

2020:1

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

Nordidactica 2020:1

ISSN 2000-9879

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Editorial Nordidactica 2020:1

Roar Madsen & Renate W. Banschbach Eggen

Dette nummeret inneheld åtte vitenskaplege artiklar skrivne av 14 forskarar på åtte ulike universitet og høgskular i Sverige, Noreg og Finland. Den faglege breidda er stor, og denne gongen ligg det kvantitative faglege tyngdepunktet innanfor samfunnskunnskapen. I nummeret finst både tydeleg teoridrivne arbeid i skjeringspunkta mellom vitenskapsteori og fagdidaktikk og arbeid som fyrst og fremst har utgangs- og utsiktspunkt i dei konkrete undervisnings- og læringsaktivitetane. Det er ei breidde som eit vitenskapleg tidsskrift på våre felt bør dyrka.

Teoridrivne tilnærmingar bør diskuterast, vidareutviklast kritisk og modellane dei utviklar for undervisninga og læringa i og av fag bør sjølvstøtt utprøvast. Teoridrivne tilnærmingar kan *på sitt beste*, særleg dersom dei samla utgjør eit kritisk mangfald, vera med på å sikra både forskingsfelte og praksisfelte mot å verta det dansken Steen Wackerhausen omtalar som ”skjeve erfaringsrom” og ”handlingsbåren ukunnskap” (Wackerhausen 2015). Eksempelfiguren hans -”den intuitive lærer”, har ganske sikkert ein parallell som kunne vore kalla den intuitive forskaren.

Me vonar at lesarane finn både nye innsikter, teoretisk, empirisk og metodisk inspirasjon til eigne arbeid og eiga undervisning, inspirasjon til fagleg ordskifte, og dessutan idear til Nordidactica-publiseringar som eignar seg for pensumlistene på universiteta og høgskulane.

Alexandre Dessingué ved Universitetet i Stavanger har skrivne *Developing Critical Historical Consciousness: Re-thinking the Dynamics between History and Memory in History Education*. Forfattaren tek utgangspunkt i at relevansen til skjeringspunkta mellom historiedidaktisk teori, historiefagets vitenskapsteori og minneteorien har vorte lyfta gjennom aukande fokus på *historisk tenkjing* og *historiemedvit*. Dessingué peikar på at historiemedvit har vorte eit sokalla *kjerneelement* for historiefaget (i Noreg) i læreplanen som skal gjelda frå 2020. Redaktørane presiserer at det gjeld historie i den vidaregåande skulen. I grunnskulen – der historie inngår i skulefaget *samfunnsfag* - er det *ikkje* slik.

Historisk tenkjing og *historiemedvit* overlappar kvarandre delvis og forfattaren peikar på at båe er delar av både det historiografiske, det filosofiske og det fagdidaktiske feltet. I historiedidaktikken meiner han at historisk tenkjing oftast har vore rekna som ein pragmatisk historiedisiplinær kompetanse, forstått som kapasiteten til å bruka og vurdera historiske verkty og metodar. Historiemedvit, hevdar han, har tradisjonelt handla om ontologiske vurderingar kring menneskets historisitet. Ambisjonen hans er å overskrida dette skiljet. For å realisera det, lanserer han ein tredje veg illustrert ved ein modell der både ontologiske perspektiv, historias epistemologi og minnets fenomenologi inngår. Feltet mellom desse skapar dynamikkar som kan byggja kritisk historie- og minnemedvit. Det ser han på som ei massiv utfordring i det 21. hundreåret, ettersom det mellom anna inneber å gå inn i dei spenningane og dynamikkane som påverkar kollektiv identitetsdanning og tilhøyre.

Mikael Berg og **Anders Persson**, b  e ved H  gskolan Dalarna, har skrive artikkelen Graderande granskning och f  rklarade glapp: Svensk historie- och samh  llskunnskapsdidaktisk forskning om l  rares bed  mningspraktik 2009–2019. Arbeidet er ein tekstanalytisk studie av åtte lisensiatavhandlingar, fire doktorgradsavhandlingar og ein reviewartikkel frå dei siste ti   ra, fordelt nokso likt mellom ”historiefeltet” og ”samfunnskunnskapsfeltet”. Målet har vore    granska korleis (og i kva grad) desse arbeida vurderer og forkl  rer vurderingspraksisen hos lærarane, kritiserer det vurderingsoppdraget lærarane har vore sett til    handtera og forstår l  rarr  ynsler med elevvurderingane.

Berg og Persson finn at arbeida er nokso likearta og er meir ein-sidig innretta mot    vurdere og/eller forkl  ra korleis lærarar handterer vurderingsoppdraget enn internasjonal vurderingsforskning. Dei finn at ein vesentleg del av forskinga ser på vurdering som eit *implementeringsproblem* – der avviket mellom ei (forskar)tolking av vurderingsoppdraget og den faktiske handteringa av det, ofte er i fokus. Diskursanalytisk tolka maktforhold/ policykritiske tilnærmingar og utgangspunkt i dei utfordringane som lærarane m  ter, er derimot mangelvare. Eit anna og viktig funn er at spesifikt *fagdidaktiske* tilnærmingar er sjeldne, og at forskinga i stor grad har vore merkt av *  lmennpedagogiske tilnærmingar*, til dømes med utgangspunkt i Blooms taksonomi. Berg og Persson peikar og på at forskinga i stor grad har vore retta inn mot vurderingar i samband med skriftlege prøver. Oppsummer-ingane deira kan difor tolkast som ein argumentasjon for *meir* og *annleis* innretta vurderingsforskning, der blant anna den historie- og samfunnskunnskaplege *fagdidaktiske* orienteringa og *fagsubstansen* kjem tydelegare fram.

Kjetil Børhaug og **Mona Lang  ** ved Universitetet i Bergen har skrive artikkelen *Engasjementsfaget – Er samfunnskunnskap engasjerende for elevene?* Dette er ein studie av elevengasjement slik det er uttrykt, forkl  rt og forstått i intervju av ei lita gruppe elever som tek det valfrie fordjupingsfaget *Sosiologi og sosialantropologi* i norsk vidaregåande skule. Det overordna spørsmålet dei s  kjer    finna svar på, er i kva grad elevane vert engasjerte til    delta i undervisninga - og i kva grad dei vert engasjerte emosjonelt, kognitivt eller politisk *av* og *i* dette samfunnskunnskapsfaget. Dei peikar   g på at engasjement tradisjonelt har vore eit *pedagogisk*, og ikkje eit *fagdidaktisk* felt.

Forfattarane finn at engasjement forstått som deltaking i undervisninga, lekseinnsats og deltaking i klassesiskusjonar er ”nokså svakt”. *Ei* forkl  ring på dette som forfattarane identifiserer fr   intervjumaterialet, er at faget vert rekna som omtrentleg og subjektivt – eit *meningsfag*, som ikkje krev mykje innsats. Fr   2020 og utover vert læreplanar for *Fagfornyelsen* fasa inn. Ei sterkare verdiorientering av læreplanane, er ein del av det generelle biletet. Redaktørane vil peika på at dette har potensiale til    gjera dette problemet *større*. Forskarane finn snautt nok spor av engasjement ut over det som undervisninga og læringsaktivitetane krev. Det emosjonelle engasjementet var derimot vesentleg, medan det i nokon grad let seg spora sjølvrapportert politisk engasjement. Forfattarane etterlyser til slutt meir forskning som unders  kjer kva sider ved faget som engasjerer. Redaktørane sluttar seg til dette og vonar at dette arbeidet kan vera eit tidleg spadestik i prosessen fram mot substansielle innsikter som iallfall i nokon grad kan generaliserast.

Nora E. Hesby Mathé og **Eyvind Elstad** frå Universitetet i Oslo har skrive artikkelen *Exploring students' effort in social studies*. Arbeidet handlar om elevinnsats i det obligatoriske samfunnsfaget i den norske vidaregåande skulen. Samfunnsfag er eit obligatorisk fag både for elevar på studieførebuande utdanningsprogram og på yrkesfaglege studieprogram, etter same læreplan. Metoden i arbeidet er kvantitativ, og ei omfattande spyrjeundersøking med 111 postar er nytta. Empirien er henta frå 11 vidaregåande skular i tre fylke på Austlandet, og spyrjeskjemaet søkte å lodda a) elevoppfatningar av demokrati- og politikkomgrepa b) elevoppfatningar av skulefaget samfunnsfag og c) elevane si politiske interesse og politiske aktivitetar. Totalt 264 elevar deltok (alle i dei aktuelle klassane), og det var ei viss overvekt av jenter. Det var innslag av skular med ulik urban-rural plassering og av skular med både høge og låge inntakskrav. Berre ein liten del av det empiriske tilfanget kjem frå yrkesfaglege elevar.

Fleire av resultatane, som til dømes positiv samvariasjon mellom oppfatta relevans for medborgaropplæringa og høg sjølvrapportert meistringskjensle, er kanskje lite overraskande. Men som kjent kan det ofte ha verdi å få «stadfesta» det «mange» trur. Meir overraskande kan det kanskje vera at det ikkje vart funne signifikant samvariasjon mellom rapportert kulturell kapital i heimen (bokmengd) og uttrykt innsats eller at oppfatta lærarforventningar og relasjonell tillit ikkje gav signifikante regresjonsmålte resultat mot innsats, trass i signifikant korrelasjon. Det kan sjølvsagt ha mange ulike forklåringar, der iallfall nokon av dei utfordrar rådande profesjonsideologi blant lærarar og i lærarutdanningane.

Forfattarane er nærmast førebiletleg opne og diskuterande i sine påpeikingar av atterhald og i sine diskusjonar om potensielle veikskapar ved metodane dei nyttar og i dei data som undersøkinga frambragte. Arbeidet deira vil vera eit verdfullt bidrag til å lyfta feltet, ogso i ein større nordisk samanheng.

Nina Mård ved Åbo Akademi har skrive *Samhällslära i ämnesintegrerad undervisning – En fallstudie av finländska klasslärares praktik*. Samfunnslære (Samhällslära) vart innført som obligatorisk fag frå 4. til og med 6. klasse i Finland i 2014, og innslag av fleirfaglege undervisnings- og læringsaktivitetar vart *obligatoriske*. Artikkelen undersøker samfunns-kunnskapsdidaktiske vektleggingar og fleirfaglege (ämnesintegrerade) inngangar som kom til uttrykk i fem «klasslärares» intensjonar og praksis i eit prosjekt om entrepenørskap (företag-samhet) i 6.-klassar ved ein finlandssvensk byskule. Empirien er henta ved lærarintervju og klasseobservasjonar.

Mård finn at lærarane i sine *intensjonar* la vekt på orienterings- og handlingsdimensjonane i samfunnslære. Det gav fokus på fagkunnskap om føretak og entrepenørskap og tilrettelegging for utvikling av relevante elevferdigheiter og elevhaldningar. *Lærarpraksisen* fokuserte meir på orienterings- og diskusjonsdimensjonane enn på handlingsdimensjonane. Forfattaren finn det interessant at lærarane nytta mangesidige og etablerte *metodar* i undervisninga av samfunnskunnskapsinnhaldet i emnet, trass i at samfunnslære er eit nytt fag so langt nede i klassetrinna og trass i manglande samfunnsfagdidaktisk utdanning. Redaktørane finn akkurat den metodiske påpeikinga lite overraskande, ettersom dei fleste *undervisningsmetodar* kan brukast i dei fleste fag, og fordi pedagogikkfaget i lærarutdanningane i mange høve er metodisk orientert. Forfattaren gjer elles eit

interessant poeng ut av at berre ein av lærarane på førehand meinte at samfunnslæra kunne vera det berande utgangspunktet for prosjektet.

Forfattaren finn at det samfunnsfaglege medvitnet blant lærarane i dette fleirfaglege arbeidet var godt synleg. Det er interessant ut frå kritikkar mot slikt arbeid – at det er tidkrevjande og overfører for mykje tid *til* organisering og *vekk frå* det faglege. Og at integrasjonen av dei involverte faga peikar mot eit (lågt) fagleg minste felles multiplum mellom dei involverte faga, og difor *kan* peika meir mot det *nullfaglege* enn mot det *fleirfaglege*. Redaktørane ser at det fleirfaglege nokre gonger er ynskjeleg og at det utvilsamt har potensiale. Fleirfagleg undervisning, særleg med finstilt blikk på det samfunnsfaglege innhaldet, er nok eit uutvikla forskingsfelt. Difor er det nærliggjande å etterlysa meir samfunnsfagleg *innhaldsorientert* forskning på dette.

Sebastian Piepenburg og **Cecilia Arensmeier**, båe ved Örebro Universitet, er forfattarane av *Demokratiutbildningens didaktik: Internalisering, tänkande och handlande*. Siktemålet deira er å binda saman teoretiske innsikter om utdanning, medborgarskap, politische Bildung, demokratiteori og -innsikter og makt, og å skapa ei bru mellom dei relevante teorifelta på den eine sida og dei praktiske sidene ved opplæringa på den andre. Det er ein svært rosverdig og fagleg krevjande ambisjon. Innsiktene frå dei nemnde felte vert nytta til å konstruera tre idealtypiske tilnærmingar til demokratiopplæring: *Demokratisk internalisering, demokratisk handling og demokratisk tenkjing*. I den utvikla (fag)didaktiske modellen for demokrati-opplæring kan demokratisk internalisering, demokratisk tenkjing og demokratisk handling gjensidig påverka kvarandre. Eller sagt med Piepenburg og Arensmeier sine ord, dei ”kan komplettera och förstärka varandra”, slik at demokratisk danning skjer.

Denne ”brubyggingsmodellen”, er prisverdig enkel, trass i eit mangefasettert forskings- og teorigrunnlag. Samstundes er demokratiopplæringa i skulen eit nærmast overveldande mangedimensjonalt felt. Slik redaktørane ser det, ropar nærmast både denne modellen (og andre modellar for demokratiopplæringa) etter storskala samarbeidsprosjekt som både kvalitativt og kvantitativt kan undersøkjia alt frå policy- og styringsdokument, lærarintensjonar og lærarpraksis og sjølv sagt elevoppfatningar, elevkunnskapar og elevferdigheiter på ulike klassesteg. Feltet er so stort og samansett at einskildforskarar vanskeleg kan trengja både djupt og breitt inn i det, og til og med byggja robuste kunnskapar og innsikter som ogso i vesentleg grad kan generaliserast.

Viktor Aldrin ved Högsolan i Borås har skriva artikkelen *Eleven och den andre – Statliga attityder till religion och livsåskådning i riktlinjer om sammankomster med religiösa inslag i skolan 2012 och 1967*. Aldrin analyserer delar av to retningslinedokument som er utgjevne av det svenske Skolverket/den svenske Skolöverstyrelsen. I desse har han analysert tekstutdrag som handlar om samlingar i skulereggi der elevar møter religion, til dømes i samband med høgtider. I tekstanalysen, som er inspirert av kritisk hermeneutikk, set Aldrin søkjeljos på korleis elevmøte med religion vert vurdert og kva plass slike møte får eller ikkje får i skulen. Hovudmålet hans er å undersøkjia statlege haldningar til religion i skulen på to ulike tidspunkt, ikkje å vurdere samfunnsendingar mellom 1967 og 2012. I den samanliknande analysen av dei to tekstane har han særleg fokus på korleis tilhøvet mellom eleven og ”den andre” vert oppfatta, og dessutan på kven som vert rekna for å vera den andre.

Ifylgje Aldrin ligg fokus i 1967-dokumentet på samlingar som skal være ikkje-religiøse, men der elevane likevel kan møta på religion. Kristendomen dannar utgangspunktet, og den andre fremstår som ein ikkje-religiøs person. Samstundes var mangfold framstilt som positivt. Dokumentet frå 2012 fokuserer ifylgje Aldrin på samlingar med religiøs forankring. Samstundes vart den religiøse forankringa oppfatta som eit problem, fordi målet var å unngå all religiøs påverknad. I 2012-dokumentet vart den andre oppfatta som trussamfunnet Svenska kyrkan (den tidlegare statskyrkja).

I den avsluttande drøftinga argumenterer Aldrin for at retningslinene frå 1967 var meir i tråd med dagens vektlegging av toleranse og kulturell kompetanse, slik den kjem til uttrykk i Europarådet sine utdanningsmål enn retningslinene frå 2012 var.

Lars Unstad, Camilla Stabel Jørgensen og Henning Fjørtoft, alle ved Noregs Teknisk -Naturvitskaplege Universitet – NTNU, har skrivne artikkelen *Lesing og skrivning i religions- og livssynsfaget i den norske grunnskolen. En kartlegging av forskningsfeltet 2005-2018*. I artikkelen vert 36 literacy-studiar retta inn mot religions- og livssynsfaget i grunnskolen presentert. Forfattarane kategoriserer studiane ut frå materialtype (lærebøker, læreplanar, lærartolkningar, bilete, multimodale tekstar) og fokus (lesing, skrivning, lærar, elev). Eit tabelloversyn der arbeida er kategorisert i åtte kategoriar og med korte opplysningar om metodane, teoriane, datagrunnlag og hovedfunna, fylgjer som vedlegg.

I analysen av desse studiane tek forfattarane utgangspunkt i fem omgrepsspar som finst i materialet og som forfattarane meiner fremstår som spenningsfylte: Kunnskap versus personleg utvikling, kristendom, religion og livssyn versus filosofi og etikk, lærebokkunnskap versus elevkunnskap basert på røynsler, kvardagsspråk versus fagspesifikke sjantrar og lærarrolle versus elevrolle. Forfattarane peiker på trongen for eit tydelegare fokus på fagspesifikke tekstkulturar og spesialiserte representasjons- og kommunikasjonsformer og sterkare vekt på utforskande læringsprosesser heller enn på overføring av kunnskap. På dette grunnlaget argumenterer dei for at omgrepet «disciplinary literacy» er meir dekkjende for den spesifikke lese- og skrivekompetansen som krevst i religions- og livssynsfaget enn omgrepet «religious literacy» er.

Om demokratiopplæring og forskinga på feltet

Omgrepet demokrati i ulike språklege samansettingar, er høgfrekvent i dette og andre nummer av Nordidactica. Det same gjeld i mange vitskaplege disiplintidsskrift innanfor mange humaniora- og samfunnsvitskapar, mellom dei pedagogikk. For Nordidactica sin del er dette ikkje overraskande. I dei nordiske landa er demokratiske verdiar, kunnskap om demokrati overordna mål for skulen som er uttrykt i lover og styringsdokument (til dømes i læreplanar) på ulike vis. Og skuleopplæringa har som langsiktig mål å bidra til at elevane seinare vert aktive, opplyste og kritisk reflekterande samfunnsdeltakarar. Universiteta og høgskulane skal utdanna lærarar som skal handtera dette oppdraget. Dei skal dessutan levera kunnskapar, innsikter og perspektiv, ogso kritiske perspektiv, til samfunnet sett under eitt og til dei politiske styresmaktene spesielt. Dette er relevant for heile breidda i det faglege publiseringsområdet til Nordidactica.

Tidlegare i denne Editorialen har redaktørane argumentert for storskala forskingprosjekt med utprøving av ulike modellar for demokratiopplæring. Slik forsking bør sjølvsagt ikkje føregå upåverka av kunnskapsstatusen og det faglege ordskiftet innanfor dei vitkapsdisiplinane som driv med forsking på demokratifeltet og forsking på dei ulike saksområda som ”samfunnet”, dei politiske styresmaktene eller andre aktørar ynskjer å handtera eller ta stilling til. Redaktørane meiner det vil vera ein styrkje akademisk-kritisk om noko av innsatsen i og rundt demokratiopplæringsforskninga vert meir tydeleg kritisk sjølvrefleksiv. Kan det til dømes henda at demokratiopplæringa byggjer på idealiserte oppfatningar av det liberale demokratiet? I desse tider der lett høyrbare røyster peikar på dysfunksjonar i demokratia, kan det henda at å trekkja inn desse påståtte dysfunksjonane både i forsking og i undervisninga kan vitalisera både forsking, forskingsdebatten og undervisninga både i lærarutdanningane og i skulen? Høgt meritterte og velakta forskarar har til dømes peikt på at nokon av desse kritikkane mot dei faktiske funksjonane til dei liberale demokratia i eindel tilfelle både kan vera rimelege og akseptable (sjå t.d. Eatwell og Goodwin 2018 og Kaufmann 2019), men førebels er slike tilnærmingar iallfall lite *synlege* innanfor våre fagfelt.

Om den redaksjonelle prosessen for dette nummeret av Nordidactica

Våre observante lesarar vil oppdaga at Renate W. Banschbach Eggen (NTNU-Trondheim) er medforfattar av leiarartikkelen denne gongen. Grunnen er at redaktør Camilla Stabel Jørgensen er ein av tre forfattarar av eit av dei publiserte arbeida. For å sikra at det ikkje kan mistenkjast at ho har vore involvert i prosessen med fagfellevurdering, publiserings- vurdering og omtale av denne artikkelen i Editorialen, vart Renate W. Banschbach Eggen oppnemnd som setterredaktør for denne artikkelen. Saman med Roar Madsen har ho administrert arbeidet med fagfellevurdering («granskning»), kontakt med og tilbakemeldingar til dei tre forfattarane og ho har dessutan samarbeidd med Madsen om å ta publiseringsav-gjerda. Ho har og vore med på å skriva editorial til dette nummeret. Nordidactica takkar henne for god innsats på kort varsel. Camilla Stabel Jørgensen har gjort solid innsats med dei andre sju publiserte artiklane i alle fasar av dei redaksjonelle prosessane. Ho har og lese gjennom denne editorialen og fått sjansen til å kommentera og koma med framlegg på alt anna enn det som handlar om den artikkelen ho sjølv er medforfattar av.

Litteratur:

Eatwell, R. og Goodwin, M. (2018) *National Populism. The Revolt Against Liberal Democracy*. London: Pelican.

Kaufmann, E. (2019) *Whiteshift. Populism, Immigration and the future of White Majorities*. London: Penguin.

EDITORIAL NORDIDACTICA 2020:1
Roar Madsen & Renate W. Banschbach Eggen

Wackerhausen, S. (2015) Erfaringsrom, handlingsbåren kunnskap og refleksjon, i
McGuirk, J. og Methi, J. S. (red.) *Praktisk kunnskap som profesjonsforskning*. Bergen:
Fagbokforlaget.